

O estetizaciji vsakdanjega življenja

ANNA ZEIDLER-JANISZEWSKA

POVZETEK

Danes dojemamo t.i. proces estetizacije vsakdanjega življenja ambivalentno. Poudarjene so tako možnosti, ki jih prinaša s seboj, kot tudi nevarnosti, ki jih ustvarja. Prve osvetljuje predvsem postmoderna filozofija, ki vidi v tem razširitev področja svobode posameznika prek premoči estetske samokreacije. Zavaljo drugih si dela skrbi predvsem kritična sociologija postmoderne, ko govori o uničenju intersubjektivnega, posebej moralnega spleta socialnega življenja, in prek tega še o narcizmu in solipsizmu postmodernega človeka. Problem, o katerem bom razmišljala v svojem prispevku, je možnost premostitve napetosti med optimističnim filozofskim in nezaupljivim socio-loškim diskurzom.

ZUSAMMENFASSUNG

ZUR ASTHETISIERUNG DES ALLTAGSLEBENS

Der sog. Ästhetisierungsprozess des Alltagsleben ist heutzutage ambivalent aufgefaßt. Es werden sowohl die Chancen, die es mitbringt wie auch die Gefahren, die es erzeugt, unterstrichen. Die ersten werden vor allem durch die postmoderne Philosophie verdeutlicht, die den Bereich individueller Freiheit über die Überlegenheit des ästhetischen Selbstkreation als erweitert siegt. Um die zweiten ist die kritische Soziologie der Postmoderne besorgt. Sie spricht von der Zerstörung eines intersubjektiven /besonders moralen/ Gewebe des soziales Lebens und darüber hinaus über den Narzissmus und Solipsismus des postmodernen Menschen. Das Problem das ich in meinem Beitrag überlegen will, ist die Möglichkeit die Spannung zwischen dem philosophischen /optimistischen/ und den soziologischen /mißtraurischen/ Diskurs aufzuheben.

Če se hočemo danes navezati na Hegla, se izpostavimo tveganju, da bo to poslušalca iritiralo. Njegove zamisli so bile in so še vedno zlorabljanje - v okviru že dolgočasne krizne retorike, ki se zadnje čase velikokrat preoblikuje v posthistorično retoriko, ki velikokrat zamenjuje temeljito analizo situacije, ki jo lahko označimo kot "pozno moderno" ali "postmoderno" ali tudi že po-postmoderno. Kljub temu bi rada navedla določen vidik Heglove zamisli - in sicer tistega, ki ga je nazadnje aktualiziral Wolf Lepenies. V mislih imam njegov "Aufstieg und Fall der Intellektuellen in Europa", posebej poglavje "Das Ende der Kunst und das Ende der Geschichte" (Campus Verlag, Frankfurt a.M. 1992)

V mislih imam odlomek, v katerem Hegel zavrača morebitne očitke proti širokemu polju lepega kot predmetu pomembnega filozofskega razmišljanja. Pravi, da umetnost in lepota spremljata in s tem blažita surovo resnost naše dejanskosti in da lahko z njima v razvedrilu preživimo proste trenutke po delu. Celó če nas umetnost ne spodbudi k temu, da delamo dobro, zasede mesto zlega, kar je še vedno boljše kot zlo samo. "Bolje, da zasede mesto zlega, kot zlo" - ali je to "poslednje poglavje zgodovine sveta", sprašuje Lepenies (op.cit.str 95) in nas opozarja tudi na Kleistovo "Marionetno gledališče". Da pa bi se strinjali s to tezo, moramo najprej verjetno postaviti tezo, da celo v časih, v katerih je umetnost izgubila nekdanji pomen, prinaša ukvarjanje z njo več prednosti kot slabosti.

Lahko bi se zdelo, da za Hegla v današnji umetnosti in njeni teoriji ni nič več spotakljivega. Vendar je drugače. Čeprav umetnost slabi duha, to ne sme voditi k pomehuženju, kakor so menili nekoč. Kasneje, ko Hegel raziskuje sodobne umetniške zamisli, usmerja ost svoje polemike proti "takoimenovani ironiji". Uničujoče kritizira egocentrično usmerjenost Schleglove estetike in teatralizacijo in fiktionaliziranje dejanskosti. Subjekt, ki ne more živeti, ne da bi "užival v ogledovanju samega sebe v zrcalu", subjekt, za katerega je svet predmet igre - to je glavna tema Heglove kritike. Namesto posameznikov, ki lahko dosledno uresničujejo poglavitne cilje življenja, v skladu z modelom "dobre poti skozi življenje", se pojavijo "prazna subjektivitost" in "uborni in revni" značaji.

Romantična ironija bi lahko torej po Heglu prinesla več slabosti kot prednosti. Vendar pa jo, kakor zapiše Hegel z zadovoljstvom, občinstvo odklanja. Občinstvo, ki višje ceni tisto umetnost, ki pomaga pri izoblikovanju "moških značajev", ali tega vsaj ne ovira. Samo takšni značaji bodo lahko obvladali moderne težave.

V Heglovih časih je bilo uresničenje romantično-ironičnega odnosa do sveta elitna in ena od transkripcij možnosti. Normirala je model romanja skozi življenje, model, zgrajen po kompleksni strukturi smotno - racionalnega ravnanja. "Romarji stavijo" - tako piše Zygmunt Bauman o Webrovem modelu modernih romarjev - "stavijo na trajnost sveta, ki so ga prehodili; v takšnem svetu je mogoče pripovedovati svet kot zgodbo, kot 'smiselno' zgodbo, v kateri vsak dogodek predstavlja učinek preteklih in vzrok prihodnjih dogodkov in je vsako starostno obdobje postaja ob cesti, ki vodi k dopolnitvi. Svet romarjev, ustvarjalcev identitete mora biti urejen, določen, predvidljiv, zavarovan, predvsem pa mora biti svet, v katerem ostanejo stopinje za vedno vidne, tako da lahko ostanejo sledi in zapisi preteklih potovanj ohranjeni. Svet, v katerem so potovanja dejansko lahko romanja. Svet, ki je do romarjev gostoljuben."¹

V takšnem življenju je bila estetska dimenzija samo dodatek, vendar zahtevan dodatek, v kolikor ni postavil pod vprašaj ideje romanja.

Ključna beseda, ki se pojavlja v sociokulturnih diagnozah bogatejših držav je "estetiziranje". "Nedvomno danes doživljamo pravi prodor estetike. Sega od individualnega stiliziranja, urejanja mest in ekonomije vse do teorije. Vedno več elementov v stvarnosti se estetsko preoblikuje in vedno bolj je celotna stvarnost za nas estetski konstrukt."²

Večpomenskost "estetiziranja" - kar je Wolfgang Iser prepričljivo analiziral - ne moti hitrih, negativnih kvalifikacij procesov in dogodkov, ki jih s tem identificiramo. Področja, ki prej niso bila estetska, so postala ali bodo postala estetska. Ena od oblik tega procesa je, kot vemo, pozitivno ovrednotil Nietzsche - tisto, ki se je je bal Hegel. In ta je danes zanimiva tudi za nas.

¹ Z. Bauman, "Vom Pilgern zum Touristen", *Das Argument* 205, 1994, str. 394.

² W. Iser, *Estetika v razgovoru*, Deutsche Zeitschrift für Philosophie 41, 1993, str. 7.

To pomeni - citiram naprej - da "...ne vidimo več prvih ali poslednjih temeljev, temveč postaja stvarnost za nas stanje proizvajanega, spremenljivosti, neobveznega, lebdenja itd. V posameznem torej se "estetiziranje dogaja na različne načine, če povzamemo, pa obstaja tudi kot splošna ugotovitev."³

V tej luči se kaže estetiziranje zavesti, ki jo interpretiramo kot posledico estetiziranja drugih področij in vidikov sodobnega življenja. Heglovi pomisleki v zvezi z romantično ironijo in možnostmi njene izrabe so se uresničili.

Sodobni svet ustvarja nove, drugačne modele osebnosti (Heglove "značaje"), med njimi turiste in igralce. "Življenje je danes sestavljeno - rečeno v prispodobi - iz vrste kratkih potovanj k različnim ciljem, ni podobno več enemu romanju, dolgemu celo življenju, k enemu, velikemu cilju. Živeti hočemo danes in se nočemo zavezovati prihodnjim, oddaljenim ciljem."⁴

Življenje kot zbiranje vtisov in kot igra, nenehno gledališče - po Guyu Debordu ali kasneje po Miku Featherstonu - takšen se zdi današnji proces "samouresničitve" in oblikovanje odnosov z drugimi.

Kritični sociologi in antipostmodernistični filozofi govorijo o strahu pred destrukcijo intersubjektivnega spleta socialnega življenja - o izoliranih solipsističnih subjektih in kvečjemu o bežnih skupnostih, ki nastajajo z "doživetji", kot je npr. opisal Maffesoli. Hkrati obtožujejo postmodernistično filozofijo, ker to stanje de facto priznava. Usmeritev na doživetja, na nove vtise, oblikovanje življenja kot turistično atrakcijo ali oziroma včasih tudi igro je vzrok, da mnogi kritiki vidijo v prihodnosti - podobno kot Hegel - nevarnosti. Axel Honneth npr. piše: "...posledica" te situacije "bi bila naraščajoča individualizacija osebnih vzorcev obnašanja, na koncu katere bi stala nepregledna pluralnost življenjskih stilov in eksistenčnih načinov".⁵ Po "družbi tveganja" Ulricha Becka prihaja Gerhard Schulze s formulo "družba doživetij". Estetika eksistence postaja model našega življenja, toda ne v globokem, Foucaultovem smislu. Nastaja družba, katere model je nekoč, kakor pripominja Bauman, že označil Rabelais (Telemite).

Črni scenariji dajejo velik pomen Heglovi perspektivi, zgled "moškega značaja pa je kritiziral že Teodor W. Adorno. Videti pa nočejo možnosti, ki jih prinašajo procesi estetizacije, posebej na področju medčloveških odnosov.

Če omenimo primer: Zbiralec vtisov, včeraj potepuh, današnji turist v življenju in velikokrat tudi igralec, ki gleda ostale ljudi kot napoved novih doživetij in dogodivščin, tudi on prinaša s seboj svoj delež k umetnosti. Za umetnino je značilna semantična polivalenca - posebej za moderno. Sprejemnik naj bi bil tako nenehno ustvarjalen (po Mauriceu Blanchotu). Čuti se odgovornega za zapisane smisle v umetniškem prenosu in hkrati ve, da je zapis nedokončan proces. "Drugi", na katerega gledamo kot na umetnino in v katerem najdemo nove vsebine in kakovosti, v takšnem stiku ohranja svojo posebnost in enkratnost. V interesu "sprejemnika" je, da varuje svojo avtonomijo in enkratnost, gre torej za drugačen odnos, kot je tisti, ki ga prinaša s seboj moderna instrumentalizacija razuma, razširjena na medosebne stike. S tem je že ustvarjen nekakšen, četudi šibek, temelj ali bolje majhen mostiček za moralen angažma v odnosu do drugih. V takšni situaciji je le malo upanja, vendar mogoče več kot v primeru manipulacije s svetom, v katerega se je degenerativno spremenil moderni model romanja skozi življenje (kar kažejo med drugimi Adorno in Horkheimer in znova Bauman v spisu "Moderna in ambivalenca"). "Ista sila, ki ločuje tiste, ki iščejo pustolovščine med

³ Welsch, op. cit., str. 14.

⁴ Zygmunt Bauman, Identiteta še vedno nič ne pomeni. V: *Psychologie heute*, 1995, letnik 22, zv. 8, str. 55.

⁵ A. Honneth, Dezintegracija. Okruški sociološke diagnoze časa. Frankfurt a.M., 1994, str. 32.

seboj, jih lahko zbližuje in združi", piše Bauman.⁶

Lahko je torej začetni stadij tolerance, takšne tolerance, ki je ne dojemamo kot prazno načelo, temveč kot občutljivost, ki ne brani le različnosti, temveč je do nje tudi pozorna. To je toleranca, ki lahko vodi k solidarnosti. To zanimanje se lahko razvije v odgovornost. Odgovornost, neodvisno od tega, kakšne dimenzije imamo v mislih (po Lwvinasu ali po Jonasu ali Karlu-Ottu Apelu), se zdi ključna beseda postmoderne moralnosti. Estetika - pripomnimo še na koncu - je povezana tako z "zaznavo" kot tudi z "občutkom". Drugi pol, pravila našega sodobnega socialnega življenja, ki ga predstavljajo moralisti in politiki, bomo lahko razvili, če ga bomo podpirali z vsakodnevnim prakticiranjem občutljivosti. "Mogoče živimo v družbi, ki preveč govori o toleranci in razpolaga s premalo občutljivosti".⁷ To lahko opazujemo posebej v naših, t.i. postkomunističnih družbah. Estetiziranje življenja v tem vidiku ne vodi nujno samo v prazno subjektiviteto in destrukcijo moralnega spleta medčloveških odnosov. Nadomešča - celo v verziji, ki jo kritizira Hegel - zlo in lahko mogoče celo deluje proti njemu.

Prevedel Matej Šetinc

⁶ Z. Bauman, *Ciało i przemoc w obliczu ponowoczesności*, Torun 1995, str. 108.

⁷ W. Welsch, *op. cit.*, str. 28.